

TVORIVOSŤ A ROZVOJ OSOBNOSTI DIEŤAŤA VO VYUČOVANÍ LITERATÚRY DETSKÝ HRDINA V LITERATÚRE

Martina Petriková

Resumé: *V príspevku uvažujeme o možnostiach rozvoja osobnosti mladšieho recipienta, a to prostredníctvom literatúry pre deti a mládež (literatúry s detským hrdinom). Uvedomujeme si, že možno odmietnuť stereotyp pri realizácii vyučovacích hodín a predovšetkým na hodinách literatúry možno nielen ponúknuť, ale aj rozširovať priestor pre zmysluplnú tvorivú činnosť, a tak všestranne rozvíjať osobnosť dieťaťa.*

Kľúčové slová: *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti, literatúra pre deti a mládež, literatúra s detským hrdinom, práca s textom v prostredí školy, tvorivosť, metódy a formy práce.*

Abstract: *In this paper we reflect on the possibilities of personality development of a younger recipient through the literature for children and youth (literature with child hero). We realize that stereotype can be refused in the implementation of lessons and especially in the lessons of literature we can not only offer, but also expand the space for a meaningful creative activity, and so develop a versatile personality of the child.*

Key words: *Strategies and methods of personal development, literature for children and youth, literature with child hero, working with text in a school environment, creativity, methods and forms of work.*

Úvod

Tvorivosť predstavuje podľa Mirona Zelinu (1996, s. 189) takú interakciu medzi objektom a subjektom, pri ktorej subjekt mení okolitý svet, produkuje *nové a hodnotné nápady, ale aj riešenia a myšlienky*. Zmysel literárneho textu ako emotívneho druhu poznania si nemožno prisvojiť a prehlbovať bez jeho tvorivej interpretácie, tobôž ak chceme, aby našiel svoj „priemet v živote“ potenciálneho recipienta. Interpretácia jednotlivých literárnych diel (druh, žáner, ako aj problémové „miesta“ detskej literatúry, život – literatúra, autor – text – čitateľ, téma – problém – tvar, konkrétne literárnovedné kategórie, napr. detský či chlapčenský hrdina atď.), ktorá sa nevyhnutne rozrastá o svoju tvorivú dimenziu, je komunikáciou s umeleckým textom, pričom recipient v nadväznosti na text tvorí *metatext* a ním môže komunikovať svoje nové a hodnotné myšlienky, nápady a riešenia problému vo vzťahu k vymedzenej téme, problému, ako aj zmyslu umeleckej výpovede. Najdôležitejším *objektom tvorivosti je človek sám* (podľa Zelina, 1996, s. 190) a predpokladom i ziskom tvorivých činností v kontexte literárneho vzdelávania, no predovšetkým literárnej výchovy je *autokreácia* človeka.

Podľa Zelinovej (1996) koncepcie tvorivo-humanistickej výchovy je totiž výchova dôležitejšia ako vzdelávanie, aj efektívny život sa zakladá na procesoch hodnotenia a tvorivosti, no škola tieto procesy rozvíja len v obmedzenej miere. To znamená, že by sa mali stimulovať a rozvíjať nielen kognitívne, ale aj nonkognitívne funkcie osobnosti žiaka, čo by sa malo prejaviť pri príprave a realizácii hodín literárnej výchovy.

Pri komponovaní tvorivých návrhov na prácu s umeleckým textom v priebehu hodín literárnej výchovy teda vychádzam z tvorivo-humanistického modelu výchovy a z presvedčenia, podľa ktorého má literatúra ako model skutočnosti potenciál participovať na formovaní a rozvíjaní osobnosti dieťaťa prostredníctvom stratégií a metód systému KEMSAK: „*K – kognitivizácia, ktorej cieľom je naučiť človeka poznávať, myslieť, riešiť problémy; E – emocionalizácia – jej cieľom je naučiť človeka cítiť a rozvíjať jeho kompetencie pre čítanie, prežívanie, rozvíjať jeho city, emócie;*

M – motivácia – cieľom je rozvinúť záujmy, potreby, túžby, chcenia osobnosti, jej aktivity; S – socializácia – jej cieľom je naučiť človeka žiť s druhými ľuďmi, naučiť ich komunikovať, tvoriť progresívne medziľudské vzťahy; A – axiologizácia – jej cieľom je rozvíjať progresívnu hodnotovú orientáciu osobnosti, učiť hodnotiť; K – kreativizácia – cieľom tejto funkcie je rozvíjať v osobnosti tvorivý štýl života“ (Zelina, 1996, s. 22).

Tvorivá práca podľa Pettyho (1996, s. 236) rozvíja v žiakoch schopnosť premýšľať tvorivým spôsobom, podnecuje ich motiváciu, keďže napĺňa potrebu sebarealizácie a uznania, ba prostredníctvom sebavyjadrenia ponúka aj príležitosť skúmať svoje pocity, predstavy a rozdávať imagináciu, osvojovať si schopnosti a dávať zážitkom i skúsenostiam osobný význam.

Podľa Štátneho vzdelávacieho programu pre II. stupeň ZŠ ISCED2 v tematickom celku Umelecká literatúra v próze (Detský hrdina v literatúre) si oproti „starootcovským“ poviedkam (Tajovský, Kukučín, Hronský...), ich témam a problémom, vyberám a ponúkam tie z tém, ktoré reagujú na súčasnú autorskú reflexiu problémov chlapčenskva a dospievania v kontakte s dospelosťou, ba i starobou a smrťou. Obsahový štandard zahŕňa poznanie o niektorých literárnovedných kategóriách – žáner (poviedka, príbeh s detským hrdinom), dej, téma, prostredie, postava, ja-rozprávanie. Výkonový štandard zas odzrkadľuje poznanie o žánri starootcovskej poviedky, ja-rozprávání, deji, prostredí, téme, postave, humore ako kompenzácii negatívnych situácií, ale aj reflexiu tematizovaných situácií z bežného života v porovnaní so životom potenciálneho recipienta.

V každom prípade považujem pedagogický výber Nanettiovej próz v nadväznosti na „starootcovské“ prózy za krok od poznania národného kultúrneho dedičstva do širšieho európskeho priestoru, pričom komparácia textov umožňuje hľadanie a nachádzanie aj ich styčných znakov, ale tiež adekvátnejšiu reakciu na osobnú životnú skúsenosť (cítene i poznanie) a na čitateľskú skúsenosť (so starootcovskými prózami) potenciálneho recipienta, ktorý nie je vyčlenený zo životnej skutočnosti a jej problémov (dospievania, nežičlivosť, neúplná rodina, inakosť, choroba, staroba, smrť atď.). Interpretácia umeleckého textu s aktuálnou témou, ba aj problémom, ktorého príbeh sa odohráva v „tomto“ čase a priestore totiž ponúka širší priestor na sebavyjadrenie, ale aj zosobnenie významov sprostredkovaných literatúrou.

1 Keď v čase dozrievame – prózy s chlapčenským hrdinom

K reflexii chlapčenskva, dospievania, staroby a smrti v umeleckej próze Angely Nanettiovej

Angela Nanettiová je známou talianskou spisovateľkou pre deti a mládež. Medzi jej najznámejšie texty patria do slovenčiny preložené krehké prózy *Môj dedko je čerešňa* (2007, ilustrovali A. a E. Balbussová), *Muž, ktorý pestoval kométy* (2009, ilustroval G. Ovani), ale aj humorne ladený *Adalbertov denník* (2010, ilustroval J. Kurinec), ktoré z taliančiny preložila Daniela Lozanová.

To, čo predstavuje „svorník“ uvažovania o troch Nanettiovej prózach, je problém detského spôsobu reflexie „dospelej“ skutočnosti, pretože na tú sa nazerá cez „prizmu“ nevšedných, zázračných či osobitých udalostí v živote *malého hrdinu*. Chlapčenský hrdina vyrastá zo strastí času „dorastania“ a učí sa chápať prirodzené životné deje a mravné či etické hodnoty, premáha starosti s dospievaním, hľadá si svoje miesto v živote alebo v sebe vzbudzuje nádej na inú, lepšiu budúcnosť. Preverovaním chlapcových vlastností a schopností sa formuje jeho osobnosť. To, čo reprezentuje *inakosť* v živote, ktorá hrdinu zasahuje, je múdre starnutie, ale aj reflexia dedkovej smrti v nevšednej atmosfére vidieka, kde sa zápasí o zmysel rodinného spolubytia a život čerešne, alebo ide o zázračnú atmosféru v rozprávkovy ladenom príbehu, v ktorom sa z priveľkej chlapčenskej túžby vypestuje zo zrníčka hviezdneho prachu kométa a získa sa otcovský priateľ, alebo sa z inakosti formuje osobnosť a to potvrdzuje, že dozrievanie sa nezaobíde bez preverovania svojich najvnútornejších, ale vlastne aj tých najlepších síl chlapca, dospievajúceho hrdinu.

Príbeh *Môj dedko je čerešňa* rozkrýva problém starnutia a cez neho aj netradičný motív smrti, motívy nevšednej lásky i starostlivosti, ale aj medzigeneračných vzťahov, cez ktoré sa detské

zblíži so starootcovským, dedko Ottaviano s vnúčikom Toninom, a to v slede kapitol – *Dedko Ottaviano, Babka Teodolinda, Záhrada, Trň v srdci, Karneval, Dom bez farieb, Fotografie, Čerešňa*.

Príbeh Angely Nanettiovej rozpráva chlapec Tonino v prvej slovesnej osobe a zasadzuje ho do domovského mestského i „starootcovského“ prostredia, teda medzi priestor chlapcovej rodiny, v ktorej žije v meste blízko starých rodičov z otcovej strany (Luigi a Antoinietta), a vidiecky priestor, v ktorom bývajú jedineční starý otec a stará mama z matkovej strany (*dobří duchovia* – Ottaviano a Teodolinda). Rozprávanie sa začína odohrávať v čase, keď má Tonino štyri roky a chodíva do škôlky.

„*Keď som mal štyri roky, mal som štyroch starých rodičov. Dvoch v meste a dvoch na dedine. Tí v meste sa volali Luigi a Antonietta a boli ako všetci ostani mestskí ľudia. Na vidieku som mal starých rodičov, ktorí sa nepodobali na nikoho. Volali sa Ottaviano a Teodolinda. Verte mi, nepodobali sa ani na svojich susedov.*“ (Nanettiová, 2007, s. 5).

Komplikované rodinné vzťahy sa zauzľujú, no i uhládzajú, keď staroba a choroba dostihne najskôr starkú Teodolindu a neskôr starkého. Detská reflexia dejov a situácií zviazaných nielen s mestským životom rodičov a starých rodičov, ale predovšetkým s nevšedným životom neobyčajných starkých z dediny prerastá do skúsenosti a poznania o tom, že spôsob života vo vidieckom prostredí je prirodzenejším a radostnejším spôsobom prežívania situácií a dejov rodinného života (roztržky rodičov, ochladzovanie vzťahu medzi rodičmi – porozumenie medzi starkými z vidieka, podobnosť v nazeraní na svet, vzájomná oddanosť...). Chlapcovo videnie a hodnotenie sveta, ktoré vyrastá z osobného prežívania a zakúšania situácií s rodičmi i starými rodičmi či v škôlke a v škole, je ovplyvnené najmä jeho náklonnosťou k starkým z dediny. Ich nazeranie na skutočnosť a vzťah k prostrediu a všetkému živému v okolí dedinského domu zasahuje aj Toninovo nazeranie na svet a jeho hodnoty. Po babkinej smrti dedko osamieva a ešte intenzívnejšie odovzdáva svoje skúsenosti a poznanie vnukovi a s nimi aj svoje starosti, predovšetkým starosť o čerešňu Felice.

„Geneológia“ Toninovej rodiny totiž svedčí o tom, že so životom rodiny „zrástla“ či prirástla k nemu čerešňa (synekdocha prírodného prostredia i znak života dcéry), a tak je ťažké rozlúčiť sa so stromom, keď ho chcú úrady vyrúbať. Felice je totiž stromom, ktorý rastie spolu s Toninovou mamou a po ktorom naučí dedko Tonina liezť, aby *uveril, že strom je jeho priateľ, že je to jeho dom* (podľa Nanettiová, 2007, s. 27), a aby počul, ako stromy dýchajú či smejú sa, pretože aj dedko, ak by mohol, by po odchode do neba tu na zemi za seba nechal čerešňu. Napokon sa však v Toninovej interpretácii smrti mení dedko na pierko – „*Bol ako Alfonzínino pierko, ktoré vieter nadnáša hore-dolu po dvore. Dedko sa stal pierkom a ja som bol rád, že doletí ďaleko. Opýtal som sa mamy, či pierko môže zaletieť až k babke Teodolinde.*“ (Ibidem, s. 78).

V podobnom duchu totiž dedko vysvetľoval aj babkin odchod z tohto sveta, aby Toninovi pomohol prekonať bolesť, a hovoril: „*Babku Teodolindu nemôžeš vidieť, ale to nie je pravda, že odišla. Povedala mi, že namiesto seba tu necháva Alfonzínu a kládla nám na srdce, aby sme sa o ňu starali tak, akoby to bolo ona sama...*“ (Ibidem, s. 16). A toto je spôsob premáhania negatívnych, ale pritom prirodzených dejov života. A dedkova „učiacia“ správa nadobúda jednoznačnú hodnotu, pretože bolesť dieťaťa zmierňuje láskavou inštrukciou („*Ten, kto ťa má rád, nezomiera. Spomínaš na neho...*“ Ibidem, s. 36) a prostredníctvom primeriavania ľudského a prírodného sveta pomáha porozumieť aj dejom, ktoré sme vytesnili zo života. Táto dedkova správa sa premení po jeho smrti na odkaz, ako pristupovať k ľudskému a prírodnému svetu, medzi iným aj k čerešni Felice, keďže dedkova čerešňa má byť vyrúbaná kvôli stavbe cesty.

„*Lenže v tej chvíli som na najvyššom konári čerešne zbadal púčik. Bol trochu napätý, pootvorený a už aj trochu ružový. Spomenul som si na tú noc, keď dedko pod čerešňou udržiaval oheň, aby puky nezmrzli. A potom dostal zápal pľúc. Povedal som si, že nezídem, a povedal som to aj otcovi, keď prišiel.*“ (Ibidem, s. 92).

A tak sa Tonino stane nielen záchrancom čerešne, ale nepriamo aj rozpadávajúceho sa vzťahu rodičov. Oni totiž porozumejú Toninovmu úsiliu zachovať prirodzený stav vecí tohto sveta v prirodzenom a pokojnejšom vidieckom prostredí: „*Otec ma vzal na ruky a preniesol k oknu.*

„*Túto noc zostanem tu a budem dávať pozor, aby oheň nevyhasol. Si rád?*“ *Povedal som, že áno. Potom sme chvíľu mlčali a iba tak sme sa dívali na oheň. Počuli sme, ako mama nás volá do kuchyne, tak sme šli... V ten večer sa otec zdržal a aj potom, pretože bolo stále chladno, a ešte jeden týždeň a ďalší a ďalší... Zostal s nami navždy, nikdy viac od nás neodišiel.*“ (Ibidem, s. 95).

Rozprávkovovo ladený príbeh chlapca Arna a *Muža, ktorý pestoval kométy*, sa zas zauzľí medzi hviezdny nebom a vzťahmi vo svete ľudí, aby zrkadlil vnútro dospievajúceho chlapca Arna. Autorka zasadzuje príbeh do tajomného prírodného priestoru, no neorganizuje ho iba podľa osi hore a dole, v *dome, ktorý sa rozpadáva* (vo vrchárskom svete), a dole, v malej dedinke Isbue (v pekárni pána Lorenza či v škole). Príbeh zúročuje aj opozíciu medzi nebeským a pozemským svetom, medzi hviezdny nebom a vzťahmi vo svete ľudí, ba pôjde aj o pohyb po vertikále subjektu dospievajúceho chlapca Arna. On nedočkavo čaká čas, keď prileť kométa, aby si mohol priať to, čo je preň podstatné, aby si mohol priať návrat svojho otca. Avšak priveľké očakávanie, ktoré sa má naplniť a je pomenúvané v „sieti“ vzťahov s tými, na ktorých záleží alebo na ktorých by mohlo záležať (brat Bruno, mama Myriam, pán Lorenz, ovečka Cocó), tieto vzťahy zauzľuje.

Oproti viere v čas zázrakov (nádej) či v zázračnosť života a v jeho tajomstvo (láska) sa presadzuje pragmatickejšie motivovaná vôľa pána Lorenza (oženiť sa s Myriam aj napriek Arnovej nevôli, spochybniť vieru v *kométy a iné hlúposti*). A tak, keď sa zdá, že Arnovo pranie ostane sklamaným očakávaním, a preto zanechá bolesť v srdci, situácia sa zmení a do vrchárskeho priestoru prichádza neznámy muž Horia. Jeho meno je totožné s menom toho, kto zohráva svoju úlohu v Myriaminom rozprávaní o otcovi detí. A čo je ešte dôležitejšie, ide o *muža, ktorý pestuje kométy*, a preto utlmuje problémovosť Arnovho sveta z rozhrania medzi detstvom a dospelosťou, medzi nebom a zemou. On, cudzinec, nedidaktickým spôsobom a prostredníctvom príbehu s účinnosťou podobenstva, vkomponovaného do štruktúry prózy, ponúka inštrukciu, podľa ktorej len silná túžba môže odolať času. Hovorí, „*ak je tvoja túžba slabá, nemal by si pestovať kométy*“ (Nanettiová, 2009, s. 68), a pripomína, že veľké veci a predovšetkým tie, v ktorých ide o ľudské túžby a city, si vyžadujú veľkú trpezlivosť a pravdepodobne aj veľké obete. A to všetko preto, aby sa detská túžba naplnila, aby sa v podobe zrnka hviezdneho prachu zasiała do sveta ľudského mláďaťa a nádej na perspektívu s celistvou rodinou a na zaokrúhľujúce sa detstvo. Aj preto, aby sa pripomenulo, že *to nie sme my, kto opúšťa svoje sny, sú to sny, ktoré opúšťajú nás, avšak bez svojich snov sa nezaobídeme* (podľa Nanettiová, 2009, s. 79 – 80).

Text nadobúda lyrickejší a poetickejší tón, je prerývaný úryvkami z „otcových“ vianočných listov deťom, Myriaminými rozprávaniami o láske, o otcovi detí. Kolorujú ho príbehy o stvorení hviezd, spestruje ho detský spôsob videnia sveta s jeho tajomstvami a rozprávkami. V rozprávaní zohráva svoju úlohu aj tanec i spev, ktoré sprevádzajú a zmierňujú Myriamin život i život jej detí. Tajomnejším ho robí tušenie o prítomnosti lesných škriatok, zlých „duchov“, predovšetkým tých zo sveta ľudí, ale aj vedomie o duchovnej blízkosti druhého človeka (Neneleino zaklínadlo *proti snehu, proti strigám*, nekonvenčná modlitba za mŕtvu Nenele) či spôsob odovzdávania poznania o tom, že nečakané a nepredvídané veci sa stávajú a že *bez svojich snov sa nezaobídeme, pretože sny dávajú zmysel nášmu životu* (ibidem, s. 80).

Tento lyrickejší a v každom prípade aj symbolickejší, „ponorný“ tok textu tvorí protiváhu voči ťažkej až ťaživej situácii života osamotej matky a jej dvoch detí ďaleko od ľudí. Príbeh ponúka podobenstvo o ľudskom potenciáli držať a udržať *na dlani maličké nebo*, ba dokonca vypestovať z hviezdneho prachu novú kométu, a tak prebudiť v tom, na kom záleží, nádej – „*Držal som na dlani maličké nebo, ktoré sa chvelo ako to obrovské nad mojou hlavou, a pochopil som, že starac neklamal: z prachu mohla vzniknúť nová kométa. Odvtedy nerobím nič iné, iba hľadám správne miesto na oblohe, ako povedal starac. Veľa semienok som už rozosial, ale bez úspechu. A vieš prečo? Nevedel som čakať.*“ (Nanettiová, 2009, s. 80).

Adalbertov denník píše osemročný chlapec, pomenovaný podľa deda Alberta, keďže je škaredý ako on, a prababky Ady, jedinej Adalbertovej obdivovateľky, a prvý záznam situuje do času, keď mal osem rokov: „*Ked' som mal osem rokov, vypadol mi prvý zub. Všetci doma*

oslavovali, iba ja nie. Hodinu som plakal. Bál som sa, že budem štrbavý ako dedko, keď si vyberie protézu.“ (Nanettiová, 2010, s. 5). To zásadné, čo vstúpi do Adalbertovho denníka, okoreného humorom, zrastá s Adalbertovou inakosťou a prezentuje sa už v kompozícii prózy, totiž v témach a problémoch chronologicky radených kapitol – *Ked' som mal osem rokov, vypadol mi prvý zub, Mať jedenásť rokov nie je jednoduchá vec, Naozaj nechápu, že už nie som v inkubátore?, Prisahať áno, ale trochu s rozumom, Máš radšej tenis alebo futbal?, V núdzi spoznáš pravých priateľov, Ja nie som hrdina, Oslava mojich dvanástych narodenín, Aj ja viem dať gól, Vyzlečte sa!, Správna veľkosť, Čítať či nečítať? To je otázka, Adalberto, protivíš sa mi!, Cítim sa akosi inak, som iný človek, Mah!, Urobia z toho chorobu, Život ide ďalej, Pár slov na záver.*

To, čo zdynamizuje i sproblematizuje vzťahy vo viacgeneračnej rodine, ale ju aj preveruje a sceľuje, sú tentoraz starosti a radosti dospievajúceho chlapca Adalberta. Ten sa svojským spôsobom, z údelu iného, pokúša vradiť medzi spolužiakov, premôcť svoju inakosť a patriť k tým, ktorí vstupujú do jeho sveta. Aj preto sa konfrontuje so svojou inakosťou, vzhľadom, s prehnaným záujmom zo strany rodiny, s prejavmi dospievania, so sociálne podmieneným nazeraním dospelých na medziľudské vzťahy, ale prežíva aj ich náklonnosť a zakúša aj porozumenie.

Vymedzuje sa voči prostrediu, hľadá a cení si priateľstvo, prekonáva svoje možnosti zadefinované dospelými, roznečuje osobnú odvalu, formuje svoj charakter, aby tak začal rešpektovať aj svoju inakosť. Len „v čase“ po všetkých peripetiách, ale aj radostných, ba i hrdinských okamihoch svojho chlapčenského života porozumie, že jeho cesta je predsa len osobitou cestou a tá si vyžiada, aby nachádzal podobnosť a porozumenie medzi podobnými v inakosti. Dospievanie totiž nie je jednoduchým procesom a zväčša si nevyhnuti len rozhodnutia, ale aj obete.

„Mňa si teraz nevšímajú, ale už mi na tom ani veľmi nezáleží. Sedím v lavici s novým spolužiakom. Volá sa Piero. Zvláštny. Sme v triede šesť mesiacov, a nevšimol som si ho. Dokonca sa na mňa podobá. Má nízku postavu a veľké odstavajúce uši ako ja. Iba vlasy a oči má tmavé. Je mi s ním dobre, pretože sa nemusím nasilu pretvárať, aby som bol iný, ako naozaj som.“ (Ibidem, s. 58).

Je čas zrenia. Dozrievajú naše myšlienky, dospievame k rozhodnutiam, dorastáme na svoj údel. No ešte predtým dospievame a ak máme šťastie, tak je to pri tých ľuďoch, ktorí nás majú dostatočne radi na to, aby sme sa mali radi sami, ktorí nás majú natoľko radi, že pri nás ostávajú v čase aj nečase, ba aj vtedy, keď idú do neba, hoci aj s podobou čerešní či husích pierok... Aj literárny text môže prostredníctvom emotívneho druhu poznania pomáhať deťom, aby dorastali na zmysel sprostredkovaného poznania, ba aby v túžbach prerastali k hviezdám a prekračovali svoje očakávania, aby nadobudli odvahu vo svojej inakosti či jedinečnosti vykročiť k „dost“ dobrému svetu, vyzrelosti dosť dobrými ľuďmi – na počiatku – *dobrymi duchmi* rodiny.

2 Návrh na prácu s literárnym textom v prostredí školy

Téma: *K reflexii chlapčenskosti, dospievania, staroby a smrti v procese tvorivej interpretácie umeleckej prózy s chlapčenským hrdinom*

Cieľ:

- vzdelávací: identifikovať zmysel Nanettiovej prózy s chlapčenským hrdinom prostredníctvom tvorivej interpretácie, identifikovať žáner próz (príbeh s detským hrdinom), dej, tému a problém príbehov, prostredie, v ktorom sa dej odohráva, chlapčenskú postavu ako hrdinu prózy, ja-rozprávanie vo vybraných textoch,
- výchovný: uvoľnenie a rozvíjanie tvorivosti, rozvíjanie fantázie, rozvíjanie schopnosti riešiť problém a pomenovať citovú, morálnu alebo etickú hodnotu, rozvíjanie spolupráce a spolupatričnosti pri riešení problémov v skupine...

Metódy: dialogické metódy (rozhovor, monológ), brainstorming, pantomíma, „rodostrom“, tvorivé písanie (rozprávanie, list) a kreslenie, interpretácia umeleckého textu, slovné alebo obrazové asociácie, dramatizácia, komparácia...

Stratégie rozvoja osobnosti: kreativizácia, axiologizácia, kognitivizácia

Prečítajte si ukážku z prózy Angely Nanettiovej *Môj dedko je čerešňa*, časť Trň v srdci. Rekonštruujte *dej príbehu* a zapíšte si dejovú osnovu (napr. Toninova spomienka na chytenie rýb s dedkom a na príchod hasičov, Prvé Toninovo obdobie v škole a jeho „fantastické“ rozprávanie o dedkovi, Dedkov príchod do školy a jeho zoznámenie sa s deťmi, Toninovo prázdninové prebývanie u dedka, Vianočná Felice, Láskyplné dedkove spomienky na babku, Toninova dedukcia – babka nezomrela, ale premenila sa na Alfonzínu, Dedkov trň v srdci).

Vyberte si jeden z bodov dejovej osnovy a pripravte voľné rozprávanie *v 1. osobe jednotného čísla*, štylizovaný Toninov monológ o niektorej z príhod s dedkom a doplňte ho o ďalšie motívy (reakcie spolužiakov, učiteľky...) – „*Písal som o dedkovi, o tom, ako ma učil liezť po strome, ako som takmer vyletel k oblakom, ale všetci sa smiali a učiteľka si myslela, že si vymýšľam...*“ Svoj prehovor doplňte kresbou so slovnými bublinami, do ktorých zapíšete prehovory alebo myšlienky Tonina, čerešne a pod. V akom *prostredí* sa Toninov príbeh odohráva? Prečo je Tonino hlavným (chlapčenským) *hrdinom* príbehu?

Pomenujte *tému* vybranej sekvencie príbehu a v skupinách aj ďalších príbehov z troch Nanettiovej knížiek. Témy Nanettiovej próz porovnajte. Čím sa líšia a čím sú si podobné?

Využite metódu brainstormingu a v skupinách zapíšte čo najviac myšlienok, ktoré podľa vás pôsobia vo vybranom texte problémovo (napr. priveľká fantázia, výmysly...). Skúste identifikovať *problém* vybraného príbehu (príbehov) a oproti nemu aj jeho riešenie, ktoré nájdete vo vybranom texte. Ako by ste charakterizovali a zhodnotili vzťah medzi dedkom a Toninom? Svoje názory skúste vyjadriť jedným slovom a porovnávajte ich v skupine.

Vysvetlite názov príbehu Trň v srdci. Prečo dedko hovorí, že má trň vo vnútri, teda vo svojom srdci? Čo dedko stratil alebo čo ho bolí? O akej citovej hodnote dedko hovorí? Prečo dedko hovorí, že *ten, kto ňa má rád, nezomiera*? Čo môže tvoriť protiváhu voči dedkovej strate? Ako si Tonino predstavuje smrť? Prečo si myslí, že babka nezomrela, ale premenila sa na Alfonzínu? Prečo by sa podľa Tonina dedko premenil na čerešňu? A on sám na vtáča? Aký je podľa vás zmysel vybraného príbehu? Ako možno prečítaný príbeh zúročiť v našom živote?

Napište krátke rozprávanie na tému *Môj trň v srdci*. Svoje rozprávania zapísané v prvej osobe jednotného čísla prečítajte a porovnávajte – vypíšte hodnoty, ktoré sú pre vás a vašich blízkych dôležité a ktoré ste stratili alebo ktoré ste nadobudli napriek trňu v srdci. Aké vlastnosti, city, hodnoty by ste ocenili na sebe a na svojich blízkych alebo na svojich spolužiakoch? Odpoveď si premyslite a vybranú vlastnosť, hodnotu alebo cit nakreslite a nechajte spolužiakov hádať, o akú hodnotu, vlastnosť alebo cit ide.

Inou metódou, ktorá bude zdôrazňovať potrebu hodnôt v živote, môže byť aj písanie listu starým rodičom s dôrazom na to, čo sa vám páči na ich konaní, myslení či ktoré z ich vlastností si ceníte. Zároveň možno vytvoriť – nakresliť „rodostrom“ vašej rodiny a k vybraným rodinným príslušníkom priradiť niekoľko typických vlastností, hodnôt, ktoré rešpektujú, citov, ktoré vám prejavujú, alebo možno pripraviť krátke rozprávanie o niekom z vášho „rodostromu“.

Svoj trň v srdci skúste vo vybranom spôsobe vyjadrenia (napr. kresba, pantomíma) aj tvorivo metamorfovať (napr. jeho rozkvitnutím – aký kvietok by z trňa vykvitol a na aký plod by sa potom kvietok premenil a dozrel?). Svoj „trň v srdci“ doplňajte o obrazové alebo slovné asociácie a premeňte ho na niečo produktívne – dopovedzte jednou vetou typu *môj dedko je čerešňa, môj trň sa zas premenil na šípkovú ružu...*

Záver

V príspevku sme uvažovali o umeleckej próze s chlapčenským hrdinom, ktorá je určená na recepciu čitateľmi druhého stupňa základnej školy. V nadväznosti na interpretáciu textov Angely Nanettiovej, ktoré sú predovšetkým umelecky kreovanou výpoveďou o dospievaní v kontakte s dospelosťou, ba i starobou, sme ponúkli návrh na prácu s týmito literárnymi textami v prostredí školy. Vyberali sme také stratégie a metódy práce vo vyučovaní literatúry, ktoré môžu roznečovať tvorivosť žiaka a usmerniť identifikáciu hodnôt, pretože tie tvoria repertoár morálnej „výbavy“ dieťaťa na jeho ceste do dospelosti.

Literatúra

BIELEKOVÁ, K. – ZVALENÁ, E. (2012). *Tvorivé písanie vo vyučovaní jazyka a slohu (pre nižšie sekundárne vzdelávanie)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2012. 135 s. ISBN 978-80-555-0598-5

PETRÍKOVÁ, M. (2011). *Keď príbeh zapaluje svetlo*. In: *Tvorba*. Roč. XXI. (XXX.) 2/2011, s. 45 – 46. ISSN 1336-2526

PETRÍKOVÁ, M. (2012). *Symbolicko-filozofické príbehy v recepcnej praxi knižníc*. In: *Čitateľ a knižnice v ére digitalizácie*. (Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá sa konala 21. 9. 2011 v Prešove). Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove, 2012, s. 243 – 252. ISBN 978-80-555-0659-3

PETRÍKOVÁ, M. (2011). *Umelecký text v tvorivých interpretáciách. Teória – poetológia – aplikácia*. 1. vydanie. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011. 168 s. ISBN 978-80-555-0424-7

PETTY, G. (1996). *Moderní vyučování*. 3. vydanie. Praha: Portál, 1996. 382 s. ISBN 80-7178-978-X

ZELINA, M. (1996). *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa (metódy výchovy)*. 2. vydanie. Bratislava: IRIS, 1996. 236 s. ISBN 80-967013-4-7

Štúdia vznikla v rámci riešenia projektu KEGA č. 048PU-4/2011 Učebnice a alternatívne učebné pomôcky na výučbu slovenského jazyka a literatúry ako súčasť nižšieho sekundárneho vzdelávania.

Meno, adresa pracoviska

PaedDr. Martina Petriková, PhD.

Katedra knižničných a informačných štúdií

Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

Ul. 17. novembra č. 1

Prešov

080 01

Slovenská republika

mpetrikova9@gmail.com